

УДК 81'25:81'366.55=111 О. Вайльд

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОРІВНЯНЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ О. ВАЙЛЬДА «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ»)**

Король Т.Г., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Денисенко В.С., студент
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

У статті розглянуто основні стратегії, які використовуються для перекладу порівнянь з англійської мови у художній прозі. Наведено результати аналізу особливостей перекладу порівнянь українською та російською мовами з англійської у романі О. Вайльда «Портрет Доріана Грея». Насамкінець визначено домінуючі стратегії перекладу порівнянь для кожної мовної пари.

Ключові слова: переклад, стилістичний прийом, порівняння, перекладацька стратегія, перекладацька трансформація, «Портрет Доріана Грея».

В статье рассмотрены основные стратегии, используемые при переводе сравнений с английского языка в художественной прозе. Представлены результаты анализа перевода сравнений на украинский и русский языки с английского в романе О. Уайльда «Портрет Дориана Грея». Также определены доминирующие стратегии при переводе сравнений для каждой языковой пары.

Ключевые слова: перевод, стилистический прием, сравнение, переводческая стратегия, переводческая трансформация, «Портрет Дориана Грея».

Korol T.H., Denisenko V.S. PECULIARITIES OF SIMILE TRANSLATION FROM ENGLISH (BASED ON THE NOVEL "THE PICTURE OF DORIAN GRAY" BY OSCAR WILDE)

The main strategies for simile translation from English in fictional prose are considered in the given article. The analysis results of simile translation into Ukrainian and Russian from English found in the novel "The Picture of Dorian Gray" by O. Wilde are presented. Finally, dominating translation strategies for each language combination are singled out.

Key words: translation, stylistic device, simile, translation strategy, translation transformation, "The Picture of Dorian Gray".

Постановка проблеми. Безперечно, однією із ключових проблем перекладу художньої прози є адекватне відтворення стилістичних прийомів автора твору засобами мови перекладу шляхом добору й творчого використання відповідних перекладацьких стратегій, що, у свою чергу, передбачають залучення низки перекладацьких трансформацій. З-поміж усіх стилістичних прийомів порівняння вирізняється своєю неабиякою поширеністю та природністю звучання. Експліцитність його структури сприяє не лише простоті сприйняття й розуміння цього засобу вираження під час читання твору, а й легкості його розпізнавання у тексті, у тому числі й під час перекладу. Попри це, переклад порівняння як авторського стилістичного прийому далеко не завжди видається простим і легким, а тому вимагає від перекладача творчого застосування специфічних стратегій задля досягнення автентичного естетичного та емоційного впливу на читача тексту-перекладу. І хоча у сучасному перекладознавстві

це питання здебільшого вивчається у межах ототожнення або зіставлення зі значно краще розробленою проблемою перекладу метафори, стратегії її перекладу, на наш погляд, подекуди не завжди обґрунтовано та виправдано екстраполюються на переклад порівняння.

Особливо гостро ця проблема постає при передачі об'ємних оригінальних порівняльних конструкцій, які вирізняються самобутністю мовної картини автора та вимагають від перекладача не тривіальних перекладацьких рішень. Одним із творів, насичених різноманітними вишуканими стилістичними прийомами, у тому числі й порівняннями, є класичний роман О. Вайльда «Портрет Доріана Грея» (O. Wilde "The Picture of Dorian Gray") як невичерпне джерело перекладацьких пошуків, про що свідчить чимала кількість його перекладів українською та російською мовами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як уже зазначалося вище, у більшості



сучасних джерел переклад порівнянь аналізується у контексті передачі метафор на матеріалах різних творів та пар мов: Е. Фадай (2011) (Дж. Оруелл «1984», англійська – перська); М. Зогді, А. Сайіді (2011) (О. Хайям «Рубаї», перська – англійська); Б. Акундабуні (2014) (Р. Стівенсон «Острів скарбів», англійська – суахілі); М. Коваленко (2017) (С. Моем «Театр», англійська – російська) та ін.

Значно менше праць присвячено проблемі перекладу власне порівнянь. Так, П. Піріні (2007) не лише розглядає природу та функції порівнянь як стилістичного прийому, виокремлює критерії для їх класифікації, а й пропонує перелік потенційних стратегій, які можуть використовуватися для їх перекладу. Низка авторів вивчає особливості перекладу порівнянь на матеріалах різних творів та пар мов: М. Шамсайіфард, М. Фумані, А. Нематі (2013) (В. Шекспір «Гамлет», англійська – перська), Дж. Альшаммарі (2016) (Е. Хемінгуей «Старий і море», англійська – арабська), Е. Хілман, К. Ардіянті, І. Пелаві (Ф. С. Фіцджеральд «Великий Гетсбі», англійська – індонезійська), Л. Ікалюк (2011) (Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь», англійська – українська).

Що стосується роману О. Вайльда «Портрет Доріана Грея», то досі він вивчався лише у розрізі особливостей перекладу його: реалій (О. Беланович) та композитів для позначення кольоронайменувань (І. Гонта). Е. Начкебія досліджувала лінгвістичні характеристики його естетизму, у тому числі й порівняння, залишаючи при цьому поза увагою перекладознавчий аспект цієї проблеми. Р. Лукманова розглядала перекладацькі трансформації, застосовані у перекладі роману А. Абкіної російською мовою. М. Козлова порівнювала та оцінювала еквівалентність й адекватність виконаних перекладів роману «Портрет Доріана Грея» російською мовою. Праць же, присвячених саме аналізу перекладацьких стратегій, які застосовувалися для передачі порівнянь цього роману українською та російською мовами, нами не виявлено. Та й власне досліджень, в яких би наводилися дані про паралельний аналіз перекладів порівнянь двома парами мов одночасно, нам також не траплялося.

Постановка завдання. Тож у цій публікації ставимо собі за мету визначити перелік, схарактеризувати та проілюструвати прикладами перекладацькі стратегії, які використовувалися для передачі порівнянь у романі О. Вайльда «Портрет Доріана Грея» україн-

ською та російською мовами (у перекладах Р. Доценка та В. Лепехи відповідно), а також визначити найбільш продуктивні з них для до кожної з мов перекладу та з точки зору адекватності й еквівалентності до тексту-оригіналу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порівняння як один із найпоширеніших стилістичних прийомів, які використовуються у художньому тексті, виражає подібність між кількома різними на перший погляд об'єктами, що належать до різних сфер (при чому, чим разючіша ця відмінність, тим більш неочікуваний та яскравіший естетичний вплив справляє такий прийом увиразнення). Стилістичне порівняння, насамперед, базується власне на логічній операції порівняння, що полягає у неочікуваному фантазійному зіставленні кількох об'єктів шляхом підкреслення однієї або кількох спільних рис, функцій тощо [1, с. 115].

Загальноприйнятою в усіх трьох досліджуваних мовах є трьохкомпонентна структура порівняння, що складається з: 1) означуваного / предмета (суб'єкта) порівняння / компаранта (*topic, tenor, comparandum*), тобто власне того об'єкта, який характеризується за допомогою порівняння з іншим предметом чи явищем; 2) образу / об'єкта порівняння / компаратора (*vehicle, image, comparatum*), тобто того об'єкта, який має певні яскраві ознаки, що можуть розкрити контекстуально важливі властивості суб'єкта; 3) основи порівняння / ознаки (*similarity features*), тобто тієї специфічної риси, яка дозволяє виокремити спільні характеристики суб'єкта й об'єкта порівняння і може подаватися як експліцитно, так й імпліцитно у тексті. Зв'язок же цих компонентів завжди представлений експліцитно за допомогою показника порівняльних відношень / маркера порівняння: *like, as, as though, as if, as ... as/not, so ... as, seem – як; як-от; такі, як; немов; неначе; ніби; нібито; мов; мовби; скидатися; бути схожим; нагадувати; подібний – как; такие, как; вроде, будто, похожи, подобно, напоминали*, тощо [2, с. 23]. Подекуди цей маркер називають четвертим компонентом наведеної вище структури порівняння [3, с.5].

Очевидно, що об'єкт порівняння є найбільш виразним та промовистим компонентом цього стилістичного прийому. Для аналізованого твору найбільш поширеними виявилися такі об'єкти порівняння, які використовуються автором для опису одразу декількох суб'єктів:

– музика загалом та певні музичні інструменти зокрема (*They moved, as he spoke, like music. ...and the dim roar of London was like the bourbon note of distant organ.*);

– різні види пташок та комах (*...and the blue cloudshadows chases themselves across the grass like swallows*);

– квітка та її частини загалом, а також певні види квітів зокрема (*His cool, white, flower-like hands...; ...lips that were like the petals of a rose*);

– міфологічні істоти та літературні персонажі (*He stood as Paris in dainty armor, and as Adonis with huntsman's cloak and polished boarspear*).

Усі ці порівняння, на думку П. Піріні, можуть перекладатися з англійської мови з використанням таких стратегій:

1) дослівний переклад, тобто збереження та відтворення мовою перекладу того ж самого об'єкта порівняння;

2) заміна об'єкта порівняння мови оригіналу другим об'єктом у мові перекладу з використанням різних трансформацій (узагальнення, конкретизація, синонімічна / антонімічна заміна, тощо);

3) скорочення порівняння власне до її змісту (шляхом компресії);

4) збереження того ж самого об'єкта порівняння у мові перекладу, що й мовою оригіналу з паралельною експлікацією основи порівняння (застосовуючи додавання або навіть часом описовий переклад);

5) заміна об'єкта порівняння на зноску чи перекладацький коментар, що вважається неадекватним варіантом перекладу порівняння;

6) випущення порівняння [2, с. 31].

Розглянемо кожну з вищезазначених перекладацьких стратегій детальніше та проілюструємо їх прикладами, що допоможе з'ясувати їхні особливості чи навіть уточнити класифікацію. Між іншим, матеріал дослідження склали 54 порівняння з роману О. Вайльда «Портрет Доріана Грея» та їхні переклади українською й російською мовами. Шляхом порівняльного аналізу для кожної з них було визначено застосовану перекладацьку стратегію та оцінено якість отриманого у результаті перекладу.

Згідно з останніми дослідженнями [4, с. 166; 5, с. 488], дослівний переклад тобто збереження одного й того ж самого об'єкта порівняння у мові перекладу, що використовувався у мові оригіналу, є найбільш продуктивним. Ця тенденція підтвердилася й одержаними нами результатами.

В україномовному варіанті роману дослівний переклад склав 59% (32 порівняння), що відповідає 55% (30 порівнянням) у російськомовному. Як приклад: *She was a curious woman, whose dresses always looked as if they had been designed in a rage and put on in a tempest.* – Чудна це була жінка – її вбрання завжди виглядали так, немов їх кроїли в нестямі, а одягали в бурю. – Это была интересная женщина, чей наряд всегда выглядел так, будто егошили в гневе, а одевали во время бури.

Попри здавалося б дослівний переклад усіх компонентів наведеної порівняльної структури, спостерігаються, хоча й мінімальні, але синонімічні заміни. Такі високі кількісні показники дослівного перекладу спонукали нас до пошуку певних критеріїв, які б дозволили диференціювати цю стратегію на дрібніші категорії. Таким критерієм стало застосування граматичних трансформацій при дослівній передачі порівняльної структури мовами перекладу. При українському перекладі граматичні трансформації застосовувалися частіше, ніж при перекладі російською мовою – у 17% та 15% досліджених порівнянь відповідно. Для прикладу: *Lord Henry went out to the garden, and found Dorian Gray burying his face in the great cool lilac-blossoms, feverishly drinking in their perfume as if it had been wine.* – У садку, зануривши лице в прохолодне гроно бузкового цвіту, Доріан Грей спрагло, наче вино, пив його аромат. – Лорд Генри вышел в сад и нашёл там Дориана Грея, который утопил лицо в цветы сирени и жадно упивался их ароматом, будто бы вином.

Другою перекладацькою стратегією стала заміна об'єкта порівняння з мови оригіналу другим об'єктом порівняння у мові перекладу. Тут необхідно зазначити, що подібні заміни при перекладі передбачають залучення об'єктів порівняння так чи інакше наближених до оригінальних, висхідних. Для україномовного перекладу було зафіксовано 18% передачі порівнянь у такий спосіб, тоді як для російськомовного – аж 26%. Розглянемо приклад: *They were as grotesque as the scenery, and that looked as if it had come out of a pantomime of fifty years ago.* – І актори, і декорації – все це виглядало гротескно, нагадуючи ярмарковий балаган. – Оба они выглядели так же бессмысленно, как и декорации, которые будто бы достали из сельской коморки.

Наступною зафіксованою трансформацією є збереження того ж самого об'єкта порів-



няння у мові перекладу, що й мовою оригіналу з паралельним його розширенням чи уточненням. Проте, серед досліджених порівнянь ця стратегія використовувалася лише одного разу (2% від дослідженої кількості порівнянь), при чому для перекладу однієї й тієї ж порівняльної конструкції, як українською, так і російською мовами, а саме: *'I dare say, my dear,' said Lord Henry, shutting the door behind her, as she flitted out the room, looking like a bird-of-paradise that had been out in the rain, and leaving a faint odor of patchouli behind her...* – *'Напевне, моя мила,' – відповів їй чоловік, зачиняючи за нею двері. Коли вона з виглядом райської пташки, що перебула цілу ніч під дощем, випурхнула з кімнати, лишивши по собі легкі пахощі жасмину ... – Так и будет, дорогая, – сказал лорд Генри, закрыл дверь после того как она, будто райская птичка, понавшая под страшный ливень, выпорхнула из комнаты, оставив за собой легкий аромат жасмина.*

Заміни об'єкта порівняння на зноску чи перекладацький коментар не спостерігалось у жодному з варіантів перекладу, власне як і скорочення порівняння лише до його змісту.

Попри свою специфічність випущення порівняння як перекладацька стратегія виявилася не лише продуктивною, а й досить цікавою з точки зору її можливих проявів та варіацій. Загалом, 17% досліджуваних порівнянь було перекладено у такий спосіб українською мовою та 15% – російською. Спираючись на результати нашого дослідження, пропонуємо виокремити такі варіації цієї стратегії.

А. Остаточна та повна втрата чи випущення порівняльної конструкції. Мається на увазі, що елементи порівняння з тексту-оригіналу жодним чином не відображені у тексті перекладу, як це спостерігалось двічі з російськомовним варіантом роману (4% проаналізованих випадків), на відміну від перекладу цих же виразів українською мовою. Наприклад: *As he thought of it, a sharp pang of pain struck like a knife across him, and made each delicate fibre of his nature quiver. His eyes deepened into amethyst, and a mist of tears came across him. He felt as if a hand of ice had been laid upon his heart.* – *На думку про це Доріана, мов ножем, різнув біль, і кожна жилка в ньому задрижала. Очі його стали темні, як аметист, і зайшли слізьми. На серце ніби лягла крижана рука.* – *Когда он подумал об этом, острая боль пронзила его, будто нож, заставил дрожать каждую*

толику его нежной души. ... Слід зазначити, що попри певні трансформації, застосовані для передачі порівняльних конструкцій, автору україномовного перекладу вдалося не лише відтворити, а й зберегти емоційно-естетичний вплив на читача цих стилістичних прийомів, у тому числі й внаслідок додавання перекладу метафори *'His eyes deepened into amethyst'* за допомогою порівняння *'Очі його стали темні, як аметист'*.

В. Втрата порівняльної конструкції з повною втратою образності та переносності значення при перекладі зі збереженням семантичного компонента. У такий спосіб перекладено українською мовою 6% порівнянь від загальної кількості відібраних та проаналізованих зразків та 7% – російською. Для прикладу: *He has stood as Paris in dainty armor, and as Adonis with huntsman's cloak and polished boarspear.* – *Я вже був намалював вас Парісом у добірному панцирі, а потім як Адоніса – у мисливському вбранні з яскравим списом у руках.* – *Я уже написал тебя в образе Париса в блестящих доспехах и Адониса в костюме охотника, с острым копьем в руках.*

С. Перетворення порівняння у метафору при перекладі. Цей різновид перекладацької стратегії було зафіксовано у 7% випадків в українському перекладі роману та лише у 4% – у російському. Наведемо приклад перекладів, в яких в україномовному варіанті використовується трансформація порівняння у метафору, а у російськомовному – порівняння зберігається, але передається із застосуванням логічного розвитку: *She lives with her mother, a fade tired woman who played Lady Capulet in a sort of magenta dressing-wrapper on the first night, and who looks as she had seen better days.* – *Живе вона разом з матір'ю, виснаженою, змарнілою жінкою, що першого вечора в якомусь червоному капоті грала леді Капулетті. По матері видно, що колись вона бачила кращі дні.* – *Она живёт со своей угасшей уставшей матерью, которая играла леди Капулетти в первый вечер. Выглядит она так, будто ее лучшие времена уже прошли.*

Д. Перетворення порівняння в епітет при перекладі. Цей різновид перекладацької стратегії зафіксовано у 4% порівнянь, перекладених українською мовою, та у жодному – серед російськомовних перекладів. Як от: *They moved, as he spoke, like music, and seemed to have a language of their own.* – *На звук його голосу вони мелодійно*

рухалися і, здавалося, теж промовляли щось по-своєму. – Пока он говорил, они двигались, будто в такт музыке, будто говорили на своем собственном языке.

Насамкінець, варто зазначити, що деякі вирази тексту оригіналу були перекладені у вигляді порівнянь. Це означає, що перекладач частково або повністю змінив їхню стилістичну функцію з огляду на вимоги тексту-перекладу. Як ось у цьому прикладі, де відбувся своєрідний зсув порівнянь при перекладі, можливо, саме через їх нагромадження та комбінування з іншими стилістичними прийомами у тексті оригіналу: *Harry, imagine a girl, hardly seventeen years of age, with a little flower-like face, a small Greek head with plaited coils of dark-brown hair, eyes that were violet wells of passion, lips that were like the petals of a rose. – Гаррі, уявіть собі дівчину літ сімнадцяти, обличчя в неї – наче квітонька, голівка грекині, а на голівці тій вінок темно-каштанових кіс. Очі її – немов бузкові плеса пристрасі, а вуста – пелюстки троянди. – Гаррі, представь себе девушку, которой едва исполнилось семнадцать, с маленьким, прекрасным будто цветок, личиком, греческого типа головой, на которой красовались заплетенные пряди темно русых волос, и губами, которые больше напоминают лепестки розы.*

Висновки з проведеного дослідження. Отже, отримані результати дослідження підтверджують домінування стратегії дослівного перекладу порівнянь. Як з'ясувалося, переклад роману О. Вайльда «Портрет Доріана Грея» українською мовою виявився більш точним та влучним, ніж російською, та більш креативним і винахідливим, завдяки

доцільному застосуванню перекладацьких стратегій та різноманітних перекладацьких граматичних і лексико-семантичних трансформацій. Усе це забезпечило вищий рівень еквівалентності україномовного перекладу на стилістичному рівні та дозволило яскравіше відтворити деталі самотньої художньої мови автора.

Подальші перспективи цього дослідження вбачаємо у більш ретельному вивченні розподілу конкретних перекладацьких трансформацій для реалізації вищевикористаних стратегій перекладу порівнянь.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жуковська В.В. Основи теорії та практики стилістики англійської мови. Житомир, 2010. 240 с.
2. Pierini P. Simile in English: from description to translation. CIRCULO de Linguistica Aplicada a la Comunicacion (clac). 2007. № 29. P. 21–43.
3. Шаповалова Н.П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філ. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 1998. 16 с.
4. Shamsaeefard M., Fumani M., Nemati A. Strategies for Translation of Similes in Four Different Persian Translations of Hamlet. Linguistics and Literature Studies. 2013. 1(3). P. 164–168.
5. Alshammari J. Analyzing Arabic Translation Methods of English Similes: A Case Study of The Old Man and The Sea by Ernest Hemingway. Theory and Practice in Language Studies. 2016. 6(3). P. 485–494.

ІЛЮСТРАТИВНИЙ МАТЕРІАЛ:

1. Вайльд О. Портрет Доріана Грея / Переклад: Р. Доценко. К.: Школа, 2003.
2. Уайльд О. Портрет Доріана Грея / Перевод: В. Лепеха. Мультимедийное издательство Стрельбицкого. 2016.